

DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P280-0068-2022-39

REFLEXIA PANDÉMIE COVID-19 NA CESTOVNÝ RUCH A CESTOVNÉ KANCELÁRIE NA SLOVENSKU

Covid-19 Pandemic Reflection on Tourism and Tour Operators in Slovakia

LUCIA PETRIKOVIČOVÁ¹**JOZEF PETRIKOVIČ²****LUKÁŠ WITTLINGER¹**

¹Katedra geografie, geoinformatiky a reg. rozvoja
Fakulta prírodných vied a informatiky
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
✉ Tr. A. Hlinku 1, 94901 Nitra, Slovak Republic
E-mail: lpetrikovicova@ukf.sk, wittlingerl@gmail.com

¹Dep. of Geography, geoinf. and Reg. Development
Faculty of Natural Sciences and Informatics
Constantine the Philosopher University in Nitra

²Katedra ekológie a environmentalistiky
Fakulta prírodných vied a informatiky
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
✉ Tr. A. Hlinku 1, 94901 Nitra, Slovak Republic
E-mail: jozef.petrikovic@ukf.sk

²Department of Ecology and Environmental Sciences
Faculty of Natural Sciences and Informatics
Constantine the Philosopher University in Nitra

Anotácia

Pandémia paralyzovala svet a európsku ekonomiku nevynímajúc sektor cestovného ruchu. Cieľom príspevku je zhodnotiť súčasné fungovanie vybranej prípadovej cestovnej kancelárie s národnou pôsobnosťou a zahraničným zázemím. V príspevku sledujeme pôsobnosť cestovnej kancelárie a jej reflexiu na prebiehajúcu pandémiu Covid-19. Analyzujeme jej fungovanie za obdobie rokov 2011-2022. Výskum prebehol v roku 2021 počas letnej sezóny. Počet klientov závisí hlavne od politickej stability cieľovej destinácie, cestovných opatrení a celkového správania sa návštevníkov, ktoré nemôže cestovná kancelária ovplyvniť. Porovnávame pred pandemické obdobie a post pandemické obdobie a súčasnú situáciu v cestovnom ruchu na Slovensku. Zamerali sme sa aj na formy pomoci cestovnému ruchu a na jednotlivé schémy pomoci. V pandemickom období prevádol domáci cestovný ruch a tak sa aj cestovné kancelárie a agentúry začali orientovať a prispôbovať svoje produkty na slovenskú klientelu.

Kľúčové slová

Covid-19, cestovný ruch, cestovná kancelária, schéma pomoci pre cestovný ruch

Annotation

The pandemic has paralyzed the world and the European economy, with the exception of the tourism sector. The aim of the paper is focused to the functional evaluation of a selected tour operator with national scope and foreign background. In this paper, we follow the scope of the travel agency and its reflection on the ongoing Covid-19 pandemic. We analyze its operation in the period 2011-2022. The research took place in 2021 during the summer season. The number of clients depends mainly on the political stability of the destination, travel arrangements and the overall behavior of visitors, which cannot be influenced by the tour operator. We compare the pre-pandemic and post-pandemic periods and the current situation in tourism in Slovakia. We also focused on forms of tourism assistance and individual aid schemes. In the pandemic period, it was dominated by domestic tourism, and so travel agencies and tour operators began to orient and adapt their products to Slovak clients.

Key words

Covid-19, tourism, tour operator, tourism assistance scheme

JEL Classification: M31, Z32

1. Úvod

Aktuální situace nejen na Slovensku, ale aj vo svete je náročná. Svet postihla kríza súvisiaca so šírením pandémie infekčného ochorenia COVID-19 spôsobeného koronavírusom SARS-CoV-2. Vo všetkých krajinách sveta dochádza k prijímaniu prísnych bezpečnostných a zdravotných opatrení krajín spojených s obmedzeniami, resp. zákazom vstupov do krajín, prechodom štátnych hraníc, funkčnosťou medzinárodného, ale aj vnútroštátneho leteckého, vlakového, autobusového a lodného spojenia (Ministerstvo zahraničných vecí, 2020). Táto pandémia aj napriek slabnutiu má okrem nepriaznivého vplyvu na zdravie a úmrtnosť aj obrovský vplyv na všetky ekonomické sektory – politický, sociálny, rodinný a osobný život. Mnohé odvetvia podnikania (napríklad medzinárodná doprava, kultúra, cestovné kancelárie, hotely, reštaurácie, niektoré obchody a iné) by bez štátnej podpory skolabovali stratou svojich zákazníkov (Pavlíková, et. al., 2021). Na základe tejto vzniknutej situácie sa Ministerstvo hospodárstva rozhodlo, že pripraví pomoc pre cestovné kancelárie a ich klientov. Rezort hospodárstva na návrhu pracuje na základe rokovania a dohody so zástupcami ministerstva dopravy, Slovenskej asociácie cestovných kancelárií a agentúr (SACKA), Zväzu cestovného ruchu SR a Slovenskej asociácie poisťovní (SLASPO). Snažia sa tak o riešenie, aby nebola ohrozená platobná schopnosť cestovných kancelárií a poisťovní, a zároveň aby sa dodržala úroveň ochrany cestujúceho nastavená súčasťou legislatívou. Cestovné kancelárie riešili a riešia dve skupiny klientov. Ide o tých, ktorí už v súčasnosti alebo v blízkej dobe mali cestovať (ich zájazdy boli zrušené, ale klienti za ne zaplatili) a druhú skupinu tvorili a tvoria klienti, ktorí mali zaplatené zálohy prevažne letných zájazdov. V prípade prvej skupiny bolo potrebné nastaviť mechanizmus a pomoc zo strany štátu tak, aby neboli ohrozené cestovné kancelárie. Zájazdy na letnú sezónu sa v súčasnosti nerušia. Túto problematiku rieši práve pripravený legislatívny návrh (Ministerstvo hospodárstva SR, 2020).

Táto pandémia postihla výrazne cestovný ruch a ovplyvnila fungovanie cestovných kancelárií nielen na Slovensku, ale na celom svete. V súvislosti s vydanými zákazmi cestovania a uzatváraním hraníc klienti cestovných kancelárií hromadne rušili svoje zakúpené či objednané zájazdy. V súvislosti s rušením zájazdov Slovenská obchodná inšpekcia apeluje na spotrebiteľov, aby si v prvom rade preštudovali a rešpektovali storno podmienky príslušnej CK. Nakoľko sa situácia menila každý deň, bolo dôležité sledovať rozhodnutia a opatrenia, prípadne odporúčania príslušných štátnych autorít (Slovenská obchodná inšpekcia, 2020). V príspevku sa zameriame na pomoc cestovného ruchu počas pandémie na Slovensku, reakcii jednotlivých rezortov, ako aj konkrétnej situácii a reakcii prípadovej cestovnej kancelárie, ktorú analyzujeme v období pred pandemiou, počas pandémie a v súčasnosti. Vplyvu Covid-19 na cestovný ruch, presnejšie hotelierstvo sa venovali vo svojich štúdiách aj Yi-Wei, et.al., (2021), ako aj na rozvoj cestovného ruchu v predpandemickom a pandemickom období na Slovensku (Mišovičová, et.al., 2021; Krogmann, Petrikovičová a Kramáreková, 2021; Dubcová, Šolcová, 2013; Judák, 2021; Repaská, Vilinová a Romaňáková, 2015; Oremusová, Nemčíková a Krogmann, 2021; Trembošová et.al, 2019), na Islande (Šolcová, Dysková, 2018) a v Portugalsku (McTeigue, et.al., 2021), vo vzťahu k zdravotnému stavu a kvalite života (Petrovič, Murgáš a Králik, 2021; Petrovič, Vilinová a Hilbert, 2021).

2. Materiál a metódy

Pojem cestovná kancelária a cestovná kancelária sa často zamieňajú, resp. berú sa ako synonymum. Zákon č. 281/2001 Z.z. o zájazdoch, podmienkach podnikania cestovných kancelárií a cestovných agentúr a o zmene a doplnení Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 95/2002 Z. z., zákona č. 747/2004 Z.z., zákona č. 186/2006 Z.z. a zákona č. 136/2010 Z.z. Cestovnú kanceláriu definuje ako podnikateľa, ktorý organizuje, ponúka a predáva zájazdy na základe živnostenského oprávnenia a uzatvára zmluvu o zájazde. Jej hlavnou činnosťou je organizovanie, ponuka a predaj zájazdov konečnému spotrebiteľovi, s ktorým má vo vlastnom mene uzatvorenie zmluvy o zájazde (<http://www.sacka.eu/aktualita/?ID=337>). Podľa tematického zamerania zájazdov ide o všeobecnú alebo špecializovanú CK v závislosti od druhu CR – CK zameraná na domáci turizmus, aktívny zahraničný turizmus (incomingový CK), alebo pasívny zahraničný CK (výstupný CK), podľa zamestnancov alebo objemu dosiahnutých tržieb malej, strednej alebo veľkej CK. Cestovná kancelária je podnikateľ, ktorý má oprávnenie ponúkať, predávať a rezervovať vlastne vytvorené zájazdy, alebo aj zájazdy iných CK. Organizuje zájazdy a zároveň poskytuje aj ostatné služby, medzi ktoré patria aj poistenie, zabezpečenie víza pod. (Zelenka, Pásková, 2012). Cestovnou kanceláriou je podnik alebo osoba, ktorá predáva spotrebiteľom individuálne služby alebo rôznu kombináciu služieb cestovného ruchu (Goeldner, Ritchie, 2005). Ryglóvá (2009) tvrdí, že cestovná kancelária je základnou prevádzkovou jednotkou cestovného ruchu. Predmetom činnosti je sprostredkovanie, organizovanie, zabezpečovanie služieb, ktoré súvisia s cestovným ruchom alebo aj predaj tovaru. Cestovná agentúra (CA) je podnikateľským subjektom cestovného ruchu, ktorý na základe živnostenského oprávnenia poskytuje služby v rozsahu ním určenom. Cestovná agentúra sa líši v tom, že predaj zájazdov konečným spotrebiteľom môže vykonávať len ako sprostredkovateľ zájazdu. Palatková (2013) tvrdí, že cestovnou agentúrou je podnikateľ, ktorý má oprávnenie predávať jednotlivé služby cestovného ruchu alebo kombinácie služieb, ktoré však nesmú spĺňať definíciu zájazdu. Na zájazd má oprávnenie len CK, ktorá tento zájazd vytvorila.

Cieľom príspevku je zhodnotiť súčasné fungovanie vybranej prípadovej CK s národnou pôsobnosťou a zahraničným zázemím. V príspevku sledujeme pôsobnosť cestovnej kancelárie a jej reflexiu na prebiehajúcu pandémiu Covid-19. Porovnáваме pred pandemické obdobie a post pandemické obdobie, resp. súčasnú situáciu. Zamerali sme sa aj na formy pomoci cestovnému ruchu a na jednotlivé schémy poskytnuté na Slovensku.

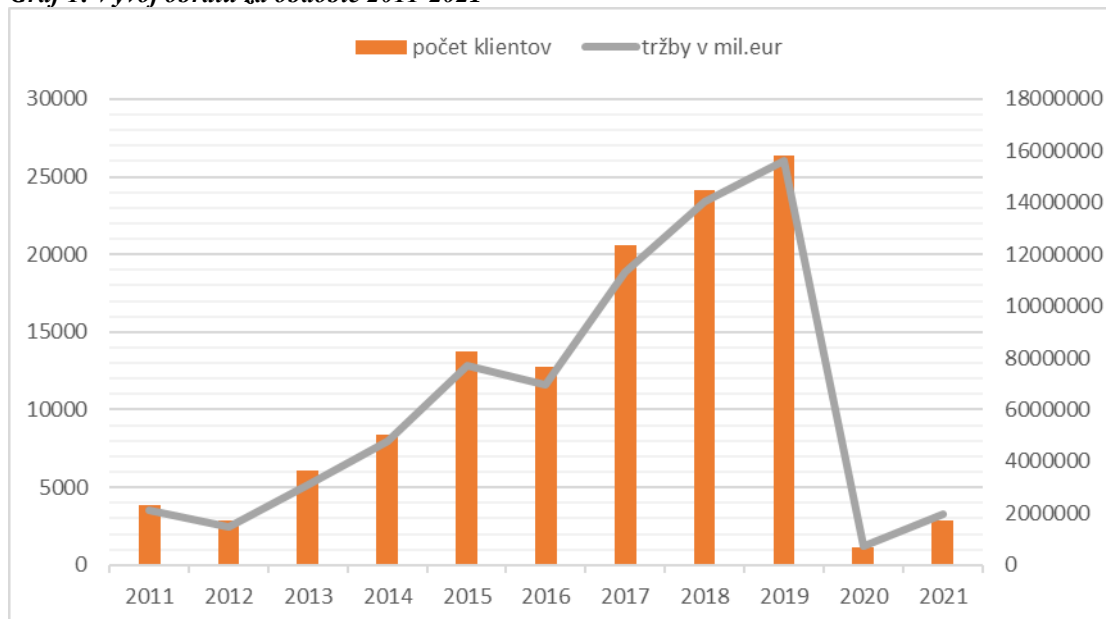
Bilanciu CK hodnotíme za 11 rokov jej pôsobenia, zisk za každý rok v korelácii s počtom klientov (obdobie 2011-2017-2022). Databáza bola spracovaná v priebehu roka 2021 v mesiacoch jún až september. Vzhľadom na veľké množstvo zdrojových údajov v tomto príspevku uvádzame časť spracovaných výsledkov. Filtrované údaje boli spracované matematicko-štatistickými metódami vo forme grafu a tabuliek. Na to, že cestovný ruch je dôležitým faktorom rozvoja a rastu ekonomiky, poukazuje aj UNWTO (Svetová organizácia cestovného ruchu). Sleduje zisk z cestovného ruchu, ktorý rastie v priemere o 4 % ročne (za posledných 7 rokov). Porovnateľná sekvencia neprerušovaného solidného rastu nebola zaznamenaná od 60. rokov 20. storočia. Cestovný ruch predstavuje 10 % svetového HDP, 7 % svetového obchodu a 1 z 10 pracovných miest (http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/annual_report_2016_web_0.pdf). Za roky 2019-2021 ešte dáta nie sú, ale predpokladá sa skokový pokles. Dôležitú úlohu v efektívnom fungovaní cestovnej kancelárie zohráva aj produkt. Cestovný ruch v jednotlivých regiónoch Slovenska má zásadný vplyv na celkový regionálny rozvoj. Je to teda dôležitý faktor regionálneho rozvoja a v súčasnej post kovidovej situácii to pocítia aj slovenské regióny aj napriek tomu, že Slovensko nie je destinácia, kde príjmy z CR tvoria primárny zdroj. V roku 2018 z celkového HDP tvoril CR 2,6 % (Svetová organizácia cestovného ruchu, 2020). Zúčastňuje sa napr. vytváraním nových pracovných miest, ktoré pocítujú najmä obyvatelia menej rozvinutých regiónov Slovenska.

3. Výsledky

3.1 Rozvoj a bilancia CK

Predmetná CK sa zameriava na rekreačné zájazdy prevažne rezidentské s možnosťou fakultatívnych a poznávacích výletov. Podľa druhu dopravy ide o letecké zájazdy, krátkodobé do zahraničia. Podľa segmentácie trhu ide o „leisure travel“, teda voľný čas za poznáním, oddychom a zábavou. Ide o štandardné zájazdy pripravené pre anonymného zákazníka a sú v akčnom katalógu. CK bola založená v roku 1998 v Nemecku. Od roku 2005 pôsobí aj v Rakúsku. Slovenská pobočka funguje od roku 2010 a pribudla v ďalších krajinách: 2007 (Švajčiarsko), 2013 (Maďarsko, Slovinsko), 2017 (Česko, Poľsko). Hlavným cieľom CK bola pred pandémiou maximalizácia obratu, rozšírenie súčasnej priaznivej pozície na trhu a rozšírenie pobočiek a destinácií. Jej vývoj na Slovensku je možné sledovať počas celého obdobia jej existencie doplneného o pandemické obdobie (graf 1). Od roku 2011 sa zisk a počet klientov zvýšili, s výnimkou rokov 2012 a 2016. Keďže touroperátor sa špecializuje na Egypt (88 % z celkového počtu ponúkaných programov), rast ovplyvňuje politická stabilita v regióne. V roku 2011 došlo v Egypte k revolúcii, ktorá viedla k demisii prezidenta Mubaraka. V roku 2015 sa stala nehoda, pri ktorej havarovalo ruské lietadlo v Egypte v Červenom mori. V Turecku došlo k vojenskému prevratu v roku 2015. Z celkového obratu má najväčší podiel na predaji Egypt, zvyšok tvorí Turecko (5 %), Grécko (3 %), Bulharsko a ďalšie krajiny (2 %). Cestovná kancelária funguje celoročne, pretože Egypt a Turecko majú priaznivé klimatické podmienky počas celého roka. Najsilnejšia je jednoznačne sezóna (jún až september), kedy odchádza na dovolenku 500 klientov týždenne (pred pandémiou), ďalej je to mesiac október s 300 klientmi, máj so 150 a od novembra do apríla 50 klientov týždenne (Šolcová, Petrikovič, 2019). Nárast počtu klientov a tým aj zisku súvisí s dobrým a efektívnym manažmentom, marketingom, v súčasnosti najmä s opatreniami súvisiacimi s Covid-19 a teraz aj so situáciou na Ukrajine. Takýto vývoj s predpokladom ešte väčšieho nárastu (firma postavila nové luxusné hotely a plánovala vlastniť leteckú flotilu) ovplyvnila, resp. úplne ochromila pandémia. Tento prepád sa odzrkadlil samozrejme v počte klientov a teda aj v tržbách. CK v roku 2019 predala zájazdy na letnú sezónu, ktoré musela stornovať vo forme voucherov, ktoré boli splatené do 31.8.2020. Takže v roku 2020, 2021 sledujeme obrovský prepád v tržbách. CK a CA mohli požiadať na Slovensku o finančnú pomoc. Bez tejto pomoci by situácia pre väčšinu z nich bola likvidačná. Čo sa týka cestovateľského správania klientov, na základe dát môžeme konštatovať, že klienti v tejto pandemickej situácii preferovali vrátenie financií pred zmenou rezervácie termínu zájazdu/dovolenky. Vouchery vystavené od nadobudnutia platnosti novely zákona teda od 28/5/2020 boli v predmetnej CK vystavené v sume 1 498 500€ (2417 klientov) a využité boli do 31/8/2021 v sume 572 300€ (922 klientov). Zostatok teda 926 200€ bol preplatený 1495 klientom. Slovenskí klienti majú obavu z cestovania, preferujú vrátenie peňazí z dôvodu neustále sa meniacich pandemických podmienok (testovanie, kovid pasy, nejednotné opatrenia v ostatných krajinách) a v neposlednom rade redukcia letov. Predmetná CK od roku 2019 neponúka odlet z Košíc a Sliachu a tak isto letecká doprava z Bratislavy bola redukovaná a presmerovaná na letisko Viedeň.

Graf 1: Vývoj obrátu za období 2011-2021

Zdroj: Šolcová, Petrikovič, 2019, vlastný výskum, 2021/22

3.2 Cestovné opatrenia a obmedzenia

Vplyvom pandémie bol výrazne obmedzený medzinárodný a domáci cestovný ruch. Podľa správy UNWTO v apríli roku 2020 až 96% krajín prijalo opatrenia s cieľom aby zamedzili šíreniu vírusu COVID-19. Globálne opatrenia sa prejavili v 4 oblastiach. Prvé opatrenie znamenalo, že hranice pre turistov budú úplne, alebo čiastočne zatvorené. Druhé opatrenie sa vzťahovalo na cestovné obmedzenie pre konkrétnu destináciu, kedy mohli cestujúci cez ňu len tranzitovať. Tretie opatrenie sa vzťahovalo na prerušenie a zrušenie. Štvrtým obmedzením bola karanténa, izolácia, zavedenie vízových opatrení a cestovných zákazov pre turistov prichádzajúcich z určitých oblastí. V decembri 2020 až 70% destinácií uvoľnilo tieto cestovné obmedzenia, no napriek tomu je situácia v cestovnom ruchu stále kritická. Aby bolo zastavené šírenie vírusu bola činnosť niektorých podnikov v cestovnom ruchu obmedzená, alebo zakázaná. Preto bolo namieste, aby tieto podniky dostali pomoc od štátu. Ministerstvo dopravy a výstavby SR na základe toho vypracovalo návrh na podporu CR, a tak zmiernilo negatívne dôsledky, ktoré boli spôsobené pandemiou (Šebová, Dula, 2021).

3.3 Vplyv pandémie COVID-19 na činnosť CK a CA na Slovensku

Cestovné kancelárie a agentúry sú subjektmi organizovaného cestovného ruchu a uspokojujú dopyt obyvateľov, ktorý súvisí s cestovaním a využívaním voľného času. V súčasnej dobe je ich činnosť dlhodobo obmedzená pandemiou Covid-19. Táto pandémia obmedzila cestovné kancelárie a cestovné agentúry po celom svete v poskytovaní ich služieb. Prevádzka cestovnej kancelárie a agentúry je sofistikovaná a riziková činnosť, ktorá podlieha rôznym vplyvom. Hlavnou náplňou týchto subjektov je poskytovanie služieb cestovného ruchu, ktoré majú isté špecifiká, ktoré vyplývajú z podstaty služieb. Na chod cestovných kancelárií a agentúr pôsobia ekonomické, ale aj mimoekonomické faktory, ktoré majú za následok odchýlky v dopyte a následne na to aj kolísanie tržieb. Cestovné kancelárie a agentúry aj v minulosti čelili rôznym rizikám, a to napr. finančno-ekonomickej kríze, teroristickým útokom, ekologickým katastrofám, no ich činnosť netrpela do takej miery, ako to v prípade pandémie Covid-19 (Macháč, 2021). Toto sledujeme aj na poklese počtu prenocovaní zahraničných turistov z top 10 krajín, ktoré na Slovensko prichádzajú (tab.1). Dáta za rok 2021 ešte nie sú k dispozícii, ale predpokladáme, že trend poklesu Slovensko zaznamenalo aj v tomto roku. Sledujeme tak isto pokles počtu prenocovaní na Slovensku a v zahraničí z hľadiska dlhodobých, krátkodobých a služobných ciest (tab.2). Uvedenými štatistickými dátami chceme upozorniť na fakt, že okrem výjazdového cestovného ruchu, ktorý utrpel pandemiou, enormný pokles zaznamenal aj príjazdový cestovný ruch, ktorý síce nemá priamy vplyv na pasívny cestovný ruch, ale odráža celkovú situáciu na Slovensku a v konečnom dôsledku ukazuje na reálny stav, ktorý sa musel a musí riešiť.

Tabuľka 1: Počty prenocovaní na Slovensku podľa top krajín v rokoch 2019 a 2020

Krajina	2019	2020
Česká republika	2 104 939	1 053 753
Poľsko	581 151	320 910
Nemecko	470 321	179 019
Ukrajina	357 610	127 331
Maďarsko	262 369	98 791
Rakúsko	180 986	63 115
Spojené kráľovstvo	200 066	50 892
Taliansko	154 472	40 226
Rusko	143 524	36 721
Rumunsko	88 195	28 245

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2022

Tabuľka 2: Počty prenocovaní na Slovensku a v zahraničí v rokoch 2018 - 2020

Počet prenocovaní/rok		2018	2019	2020
SR	Dlhodobé cesty	14 402 982	17 344 977	9 444 983
	Krátkodobé cesty	10 078 824	11 230 593	6 361 716
	Služobné cesty	1 538 340	2 340 508	0
Zahraničie	Dlhodobé cesty	21 133 485	24 117 293	3 690 102
	Krátkodobé cesty	2 980 133	3 391 020	841 562
	Služobné cesty	3 036 310	2 647 032	0

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2022

V roku 2020 na Slovensku podnikalo 1 098 spoločností, ktoré mali predmet svojej činnosti služby cestovnej kancelárie. Pandémia však zastavila cestovanie, leteckú dopravu, dovolenkové pobyty a tým výrazne postihla podnikanie cestovných kancelárií. Niektoré zasiahla až tak veľmi, že museli riešiť existenčné problémy. Prvé cestovné kancelárie ukončili svoju činnosť už na začiatku roka 2020. Predpokladá sa, že tento nepríjemný trend vplyvom koronavírusu bude pokračovať. Na Slovensku pôsobí (Dun&Bradstreet, 2020) v Bratislavskom kraji najviac cestovných kancelárií, a to až takmer 50% z celkového počtu (469 CK). Za ním nasleduje Trnavský kraj (106) a Košický kraj (100). Vo zvyšných krajoch je menej ako 100 CK. Trenčiansky kraj má najmenej aktívnych subjektov a to 71. V prvom štvrtroku 2020 zrušilo svoju činnosť 5 cestovných kancelárií, jedna bola z Banskobystrického kraja, 2 z Bratislavského a Prešovského kraja. Tu však nie sú zarátané CK, ktoré boli donútené svoj biznis ukončiť kvôli pandémie Covid-19. Z 1 085 firiem v súčasnosti, ktoré podnikajú v cestovnom ruchu sú najviac zastúpené cestovné kancelárie (533) a cestovné agentúry (462). Zvyšné rezervačné a súvisiace činnosti v apríli roku 2020 vykonávalo 90 subjektov. Čo sa týka fyzických osôb, ktoré podnikajú v cestovnom ruchu tak najviac zastúpené boli samostatne zárobkovo činné osoby vykonávajúce činnosť CA – 349 osôb, potom boli ostatné rezervačné a súvisiace činnosti – 275 fyzických osôb a činnosť CK – 150 podnikateľov. Od začiatku roku 2020 do 22.4.2022 ukončilo svoje podnikanie v cestovnom ruchu 20 subjektov, v 7 prípadoch išlo o firmu a v 13 prípadoch o samostatne zárobkovo činnú osobu.

3.4 Cestovný ruch a štátna podpora podnikov v cestovnom ruchu na Slovensku

Cestovný ruch sa na Slovensku podieľa 2,6% na HDP a 7,5% na priamej zamestnanosti (2018). Vláda vyhlásila podporu cestovnému ruchu, pričom cestovný ruch patrí do kompetencie Ministerstva dopravy a výstavby SR. Cestovný ruch patrí k sektorom, ktoré boli najviac postihnuté pandemiou COVID-19. V dôsledku protipandemických opatrení bola od marca 2020 zasiahnutá a výrazne obmedzená prevádzka hotelov, reštaurácií, CK a ostatných subjektov, ktoré pôsobia v CR alebo na ňu úzko nadväzujú v iných odvetviach.

Ministerstvo dopravy a výstavby cestovného ruchu vyhotovilo Schému štátnej pomoci na podporu podnikov v odvetví cestovného ruchu v súvislosti s vypuknutím ochorenia COVID-19. Je to nástroj pomoci, ktorý má zmierniť negatívne dôsledky v súvislosti, keď bola vyhlásená mimoriadna situácia a núdzový stav na Slovensku. Tieto obmedzenia boli prijaté v záujme, aby sa zamedzilo šíreniu pandemického ochorenia COVID-19. Cieľom tejto schémy je zmierniť negatívne dôsledky pandémie v podnikoch CR. Schéma podporuje podniky a zariadenia v sektore CR, a to poskytnutím finančného príspevku na pokrytie časti nákladov, ktoré museli vynaložiť alebo utrpeli finančné straty, tým že boli nútené zatvoriť alebo obmedziť prevádzku, resp. prejavom negatívnych dôsledkov v čase po tom, ako boli prevádzky obnovené, z dôvodu opatrení vlády a Úradu verejného zdravotníctva SR.

Od 15. decembra 2020 bol na portáli Slovensko.sk sprístupnený formulár pomocou ktorého môžu žiadatelia požiadať o financie zo schémy pomoci. Ministerstvo má 30 dní po podaní žiadosti na jej vyhodnotenie a spracovanie. Pre domáci cestovný ruch vyčlenilo Ministerstvo dopravy a výstavby SR 100 miliónov eur pre subjekty pôsobiace v tomto sektore. Prostriedky finančnej pomoci budú poskytnuté na základe zákona č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu v znení neskorších predpisov a zákon č. 358/2015 Z. z. o úprave niektorých vzťahov v oblasti štátnej pomoci, minimálnej pomoci, zmene a doplnení niektorých zákonov (Šebová, Dula, 2021). V prvom kole výzvy mohli žiadatelia požiadať o kompenzáciu výpadku príjmov od 1. apríla 2020 do 31. októbra 2020. Schéma však už vtedy počítala s možnosťou, že pomoc bude potrebná aj v ďalšom období až do konca roku 2021, v súčasnosti je schválená aj v tomto roku 2022. Podmienkou pomoci je pokles tržieb o viac ako 40% v porovnaní s predošlým rokom. Každý mesiac sa bude vyhodnocovať zvlášť a výška finančnej pomoci bude závisieť od vyčíslenej straty. Oprávnenými žiadateľmi sú stravovacie a ubytovacie zariadenia, cestovné kancelárie a agentúry, aquaparky a kúpaliská, sprievodcovia v CR, organizácie kongresov a podnikových výstav, zoo a botanické záhrady, prírodné rezervácie, zábavné parky a lunaparky, lanovky a lyžiarske vleky, múzeá, historické pamiatky a turistické zaujímavosti. Tieto prostriedky získajú všetci tí, ktorí budú spĺňať vyššie uvedené podmienky a majú uhradené všetky záväzky v sociálnej, zdravotnej poisťovni a na daňovom úrade, a to všetko ku koncu kalendárneho roka. V apríli 2021 bola schválená požiadavka na navýšenie pomoci určenej podnikateľom v sektore cestovného ruchu, preto sa spustila ďalšia etapa Schémy minimálnej pomoci do 200 000€. V ďalšej etape schémy de minimis sú oprávnenými žiadateľmi opäť stravovacie, ubytovacie zariadenia, CK a CA, aquaparky a kúpaliská, sprievodcov v CR, organizácie kongresov a podnikových výstav, zoo a botanické záhrad, PR, zábavné parky, lunaparky, lanovky a lyžiarske vleky, múzeá, historické pamiatky a turistické zaujímavosti. Druhé kolo rozšírilo obdobie, počas ktorého mohli podnikatelia požiadať o podporu na 12 mesiacov, a to od 1. apríla 2020 do 31. marca 2021. Finančné krytie je však až do 31. mája 2021. Zmena oproti prvej etape nastala v tom, že v novej výzve vypadne povinnosť mať vyplatené pohľadávky voči sociálnej, zdravotnej poisťovni, daňovému úradu a schéma sa tak otvorí ďalším subjektom. Obdobie tretieho kola bolo rozšírené tak, že počas neho mohli podnikatelia požiadať o podporu o ďalšie 2 mesiace a to od 1. apríla 2021 do 31. mája 2021. Stále je základnou podmienkou pokles tržieb o 40% v porovnaní s rokom 2019. Každý mesiac sa vyhodnocuje zvlášť a výška pomoci sa bude odvíjať od straty. Limit je stanovený na 200 000€ na žiadateľa, keďže sa jedná o tzv. schému pomoci de minimis (Ministerstvo dopravy SR, 2021).

V decembri 2021 bola otvorená nová výzva na pomoc cestovnému ruchu. Je to už v poradí 4. výzva Schémy minimálnej pomoci a nazvali ju ako „Jesenná pomoc“. V tejto výzve môžu žiadatelia požiadať o príspevok za mesiace september až december 2021. Teda aktuálne sa poskytuje v cestovnom ruchu minimálna pomoc v dvoch výzvach za oprávnené obdobie apríl 2020 až máj 2021 a september až december 2021 (Ministerstvo dopravy SR, 2021).

Výška poskytnutého finančného príspevku je 1,44 – 10 % z čistého obratu v oprávnenom období, pričom je rozdelená nasledovne:

- Cestovné kancelárie 6%
- Cestovné agentúry 3,6%
- Ostatné činnosti 10%

V máji 2021 schválila Európska komisia tzv. „Veľkú schému pomoci pre cestovný ruch“. Podnikatelia v cestovnom ruchu čo prekročia limit pomoci 200 000€, tak budú môcť zažiadať o vyšší príspevok, aby zachránili svoje podnikanie. Táto tzv. Veľká schéma vychádza zo schémy pomoci de minimis. Schéma bola pripravená spolu s odborníkmi z gastrosektora a cestovného ruchu. Rozdiel je vo výške nekrytých fixných nákladov. Podniky budú môcť požiadať o finančný príspevok až do 70% nekrytých finančných nákladov pre veľké podniky, malé a stredné podniky budú mať hranicu 90% (Ministerstvo dopravy SR, 2021). Oprávnené obdobie pre čerpanie tejto pomoci je rozdelené do 3 etáp a to nasledovne:

- Za obdobie od 1. apríla 2020 do 31. marec 2021
- Za obdobie od 1. apríla 2021 do 31. máj 2021
- Za obdobie od 1. septembra 2021 do 31. decembra 2021

Svetová organizácia OSN pre cestovný ruch (UNWTO) uviedla, že globálny cestovný ruch sa vráti na úroveň pred pandémie spôsobenej koronavírusom najskôr v roku 2024. Začiatkom roka 2022 narúša zotavenie turistického odvetvia variant omikron a sčasti vojnové nepokoje na Ukrajine. V prípade predmetnej CK určite z dôvodu poklesu ruskej a ukrajinskej klientely. Turistické odvetvie v roku 2021 zaznamenalo nárast oproti roku 2020 o 4%. V prvom roku pandémie, t.j. roku 2020, klesli príjmy z cestovného ruchu o 72%. Tempo zotavovania turizmu zostáva pomalé a nerovnomerné v jednotlivých regiónoch sveta a to v dôsledku obmedzenia mobility, zaočkovanosti a dôvery turistov. V roku 2021 v porovnaní s rokom 2020 v Európe stúpol počet zahraničných

návštěvníků o 19%, v Americe o 17%. V roce 2022 sa predpokladá nárast medzinárodných príchodov o 30 až 78% v porovnaní s rokom 2021, ale počet turistov zostane nízko pod úrovňou z roku 2019.

3.5 Schémy pomoci cestovným kanceláriam

Ministerstvo financií SR zverejnilo výzvu pre cestovné kancelárie o návratnú finančnú pomoc. Na podávanie žiadostí bol zverejnený elektronický formulár na stránke Slovenskej záručnej a rozvojovej banky ck.szrb.sk.

Ministerstvo pripravilo schému pomoci, ktorou reaguje na nepriaznivú situáciu, ktorá bola spôsobená pandemiou a následným zrušením dovolenkových zájazdov. Toto opatrenie pomôže cestovným kanceláriam prekonať náročné obdobie, ale pomôže aj klientom, ktorí tak dostanú naspäť peniaze za stornované dovolenky. Ministerstvo vyčlenilo 65 miliónov eur na túto pomoc. A tiež očakáva, že pomoc bude potrebovať asi 82 cestovných kancelárií.

Návratná finančná pomoc pre CK bude splatná do 4 rokov a výška nesmie presiahnuť 25% celkového obratu za rok 2019. CK budú mať počas celého obdobia zvýhodnenú úrokovú sadzbu. Malé a stredné vo výške 0,49 % a veľké podniky 1,01%. Nárok na pomoc majú tie CK, ktoré vydali oznámenie o náhrade zájazdu, ak cestujúci neprijali túto zmenu zmluvy o zájazde, ale aj tie CK, ktoré vracali zálohy za zrušenie zájazdu tzv. chránenej skupine klientov. Jedná sa teda o stornovanie dovolenky v termíne od 12.3.2020 do 31.8. 2021 (Ministerstvo financií SR, 2021; Ministerstvo dopravy SR, 2021). Predmetná prípadová CK čerpala nasledovne. V schéme de minimis 200 000€, teda maximum, čo sa dalo z danej schémy čerpať. CK podala žiadosť aj na „Veľkú schému pomoci na maximálne obdobie t.j. od 1/4/2020 do 31/12/2021, suma nie je zatiaľ vyčíslená, žiadosť je v procese. Popri týchto základných schémach mali CK možnosť poberať súčinne pomoc od MPSVaR na udržanie zamestnanosti podľa opatrenia 3B na základe poklesu tržieb o viac ako 40% (Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, 2022). Ďalšou schémou pomoci pre CK bola schéma pomoci s nájmi od MHSR. Cieľom výzvy je poskytnúť dotáciu na úhradu nájomného za obdobie sťaženého užívania (Ministerstvo hospodárstva SR, 2022). Túto CK nevyužila, pretože bola podmienená znížením nájmu zo strany prenajímateľa, ktorý to odmietol.

4. Záver

Pre vyrovnanie sa s negatívnymi následkami pandémie, ktorá mala značný vplyv na zamestnanosť a konkurencieschopnosť cestovného ruchu, je to prvoradou úlohou aj v programovom vyhlásení vlády na obdobie 2020-2024. Po skončení pandémie bude vláda na reštartovanie cestovného ruchu využívať príspevok na rekreáciu, ktorý je už zavedený a bude sa ním snažiť o stimulovanie dopytu po domácom cestovnom ruchu. Odvetvie bude podporené aj marketingovými aktivitami pre povzbudenie turistov k tomu, aby trávili voľný čas a dovolenky v slovenských zariadeniach cestovného ruchu. Bezprostredne ako skončí pandémia COVID-19 podporí vláda cestovný ruch, tým že posúdi zníženie DPH na všetky služby v cestovnom ruchu. Pripraví návrh podpory, ktorá bude založená na daňových opatreniach a finančnej podpore z rozpočtu verejnej správy pri prenájme súkromných izieb v rodinných domoch do 10 lôžok vo vidieckych turistických oblastiach Slovenska (Trexima, 2022). Na chod cestovných kancelárií a agentúr pôsobia ekonomické, ale aj mimoekonomické faktory, ktoré majú za následok odchýlky v dopyte a následne na to aj kolísanie tržieb. Firmy, ktoré podnikajú v cestovnom ruchu čelia doslova existenčným problémom. Budúcnosť, ktorá ich čaká je nejasná a závislá na tom, ako sa bude pandémia ďalej vyvíjať a tiež od toho, ako rýchlo po skončení pandémie budú obnovené a vytvorené vhodné podmienky pre cestovanie. V pandemickom období prevládol domáci cestovný ruch a tak sa aj cestovné kancelárie a agentúry začali orientovať a prispôbovať produkty na slovenskú klientelu.

Počet zákazníkov odráža napríklad politická stabilita v destinácii a bezpečnosť leteckej dopravy. Ďalej počet klientov ovplyvňuje napr. rôznorodosť nástupných miest. Priestorová stránka cestovných kancelárií teda závisí aj od polohy letiska (variabilita odletov/príletov). V neposlednom rade počet klientov závisí od pandemickej situácie a reštrikcií jednotlivých krajín. Pandemická situácia sa odrazila na poklese, resp. útlme výjazdového (outgoingového), ale aj príjazdového (incomingového) cestovného ruchu.

Predmetná CK aj vďaka schéme pomoci nemusela ukončiť svoju pôsobnosť. Očakáva, že sa blízkej dobe letecký biznis a cestovný ruch rozbehne a bude môcť vyplatiť pôžičku. Výhodou je jej nemecké zázemie, Egypt ako celoročná destinácia, vlastná sieť hotelov (tým pádom aj bezkonkurenčné ceny zájazdov), stabilná klientela a viacero možností odletových miest (Bratislava, Košice, Sliač, Viedeň, Budapešť, Praha, Katowice).

Literatura

- [1] DUBCOVÁ, A., ŠOLCOVÁ, L., (2013). Hotel chains in Slovakia. In *Kyiv geographic almanac: naukovij zbornik - vipusk 8*. Kyjev: Kijevskij nacionalnij universitet imeni Tarasa Ševčenka, pp. 187-197.
- [2] DUN&BRADSTREET, (2020). *Novinky – Na Slovensku podniká viac ako tisíc cestoviek. Obrat nad milión dosiahla päťdesiatka z nich..* [online]. [cit. 15.3.2022]. Dostupné z: <https://www.dnb.com/sk-sk/o-bisnode/onas/novinky/na-slovensku-posdnika-viac-ako-1000-cestoviek/>.
- [3] GOELDNER, C.R., RITCHIE, J.R., (2005). *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*, USA: Jhon Wiley & Sons. ISBN 13:978-0-471-45038-2.
- [4] JUDÁK, V., (2021). Od vita monastica k via Cyrillomethodiana benediktínske fundamenty Cyrilo-metodskej duchovnej cesty medzi Nitrou a Skalkou. *Konštatívne listy*, vol. 14, no. 2, pp. 14-25. ISSN 1337-8740. DOI: 10.17846/CL.2021.14.2.14-25.
- [5] KROGMANN, A., PETRIKOVIČOVÁ, L., KRAMÁREKOVÁ, H., (2021). Percepcia podujatí cestovného ruchu v meste Nitra ich návštevníkmi = Perception of tourism events in the city of Nitra by their visitors. In *24. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 237-244. ISBN 978-80-210-9896-1. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-9896-2021-29.
- [6] MCTEIGUE, C., SANCHEZ, C., SANTOS, E., WALTER, C.E., AU-YONG-OLIVEIRA, M., (2021). A Strategy for Tourism Growth, Rebound, and Revival: Promoting Portugal as a Destination Post-COVID-19. *Sustainability*, vol. 13, no. 22, pp. 12588. ISSN 2071-1050. DOI:10.3390/su132212588.
- [7] MACHÁČ, M., (2021). Vplyv pandémie COVID-19 na činnosť cestovných kancelárií a cestovných agentúr na Slovensku. In *Ekonomická revue cestovného ruchu*. ISSN 0139-8660.
- [8] MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY, (2022). *Prvá pomoc zamestnávateľom, zamestnancom a živnostníkom*. [online]. [cit. 15.3.2022]. Dostupné z: <https://www.pomahameludom.sk/>.
- [9] MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ A EURÓPSKÝCH ZÁLEŽITOSTÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY, (2022). *Cestovanie*. [online]. [cit. 15.3.2022]. Dostupné z: <https://www.mzv.sk/cestovanie/covid19/obmedzenia-na-hraniciach>.
- [10] MINISTERSTVO HOSPODÁRSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, (2022). *Koronakríza*. [online]. [cit. 15.3.2022]. Dostupné z: <https://www.mhsr.sk/koronavirus>.
- [11] MINISTERSTVO DOPRAVY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, (2022). *Veľká schéma pomoci pre CR*. [online]. [cit. 15.3.2022]. Dostupné z: <https://www.mindop.sk/koronavirus>.
- [12] MINISTERSTVO FINANCIÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY, (2022). *Schémy pomoci*. [online]. [cit. 15.3.2022]. Dostupné z: <https://www.mfsr.sk/schemypomoci>.
- [13] MIŠOVIČOVÁ, R., GREŽO, H., PUCHEROVÁ, Z., BUGÁR, G., (2021). Possibilities of individual recreation in the districts of Nitra during the COVID-19 pandemic. In *Public recreation and landscape protection - with sense hand in hand!. Conference proceedings*. Brno: Mendel University in Brno, pp. 371-375. ISBN 978-80-7509-779-8, <http://www.cski-cr.cz/events/rekreace-a-ochrana-prirody-s-rozumem-ruku-v-ruce-2/>.
- [14] OREMUSOVÁ, D., NEMČÍKOVÁ, M., KROGMANN, A., (2021). Transformation of the Landscape in the Conditions of the Slovak Republic for Tourism. *Land*, vol. 10, no. 5, pp. 464. ISSN 2073-445X. DOI: 10.3390/land10050464.
- [15] PAVLÍKOVÁ, M., SIROTKIN, A., KRÁLIK, R., PETRIKOVIČOVÁ, L., MARTIN, J.G., (2021). How to Keep University Active during COVID-19 Pandemic: Experience from Slovakia. *Sustainability*, vol. 13, no. 18, pp. 10350. ISSN 2071-1050. DOI:10.3390/su131810350.
- [16] PALATKOVÁ, M., (2013). *Management cestovních kanceláří a agentur*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3751.
- [17] PETROVIČ, F., MURGAŠ, F., KRÁLIK, R., (2021). Happiness in Czechia during the COVID-19 Pandemic. *Sustainability*, vol. 13, no. 19, pp. 10826. ISSN 2071-1050. DOI: 10.3390/su131910826.
- [18] PETROVIČ, F., VILINOVÁ, K., HILBERT, R., (2021). Analysis of Hazard Rate of Municipalities in Slovakia in Terms of COVID-19. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, vol. 18, no. 17, pp. 9082. ISSN 1660-4601. DOI: 10.3390/ijerph18179082.
- [19] REPASKÁ, G., VILINOVÁ, K., ROMANÁKOVÁ, R., (2015). Tourism in the region of Pohronie and new opportunities for its development. In *Aktuální problémy cestovního ruchu (10. mezinárodní konference): cestovní ruch: vývoj - zmeny - perspektivy. Tourism: development - transformation - future prospects*. Jihlava: Vysoká škola polytechnická, pp. 404-414. ISBN 978-80-88064-09-1.
- [20] RYGLOVÁ, K., (2009). *Cestovní ruch – soubor studijních materiálů*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o. ISBN 978-80-7418-028-6.
- [21] SLOVENSKÁ OBCHODNÁ INŠPEKCIA, (2022). *Podávanie podnetov*. [online]. [cit. 17.3.2022]. Dostupné z: <https://www.soi.sk/sk/Podavanie-podnetov-staznosti-navrhov-a-ziadosti.soi>.
- [22] SVETOVÁ ORGANIZÁCIA CESTOVNÉHO RUCHU, (2022). *Slovakia*. [online]. [cit. 17.3.2022]. Dostupné z: <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-10/slovakia.pdf>.

- [23] SLOVENSKÝ ROZHLAS A TELEVÍZIA, (2021). *Správy rtvs.* [online]. [cit. 17.3.2022]. Dostupné z: <https://www.spravy.rtvs.sk>.
- [24] ŠOLCOVÁ, L., PETRIKOVIČ, J., (2019). Spatial aspect and behavior of tour operators in Slovakia (case study). In *22. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků.* Brno: Masarykova univerzita, pp. 597-606. ISBN 978-80-210- 268-6. DOI:10.5817/CZ.MUNI.P210-9268-2019-76.
- [25] ŠOLCOVÁ, L., DYSKOVÁ, S., (2018). Economic, spatial and environmental aspects of growing geotourism in island Iceland . In *21. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků.* Brno: Masarykova univerzita, pp. 595-602. ISBN 978-80-210-8969-3. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-8970-2018-78.
- [26] ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY, (2022). *Datacube.* [online]. [cit. 15.3.2022]. Dostupné z: <http://datacube.statistics.sk/TM1WebSK/TM1WebLogin.aspx>.
- [27] ŠEBOVÁ, Ľ., DULA, R., (2021). Podpora cestovného ruchu v súvislosti s pandemiou COVID-19. In *Ekonomická revue cestovného ruchu.* ISSN 0139-8660.
- [28] TREXIMA, (2022). *Novinky.* [online]. [cit. 15.3.2022]. Dostupné z: <https://www.trexima.sk/novinky/>.
- [29] TREMBOŠOVÁ, M., DUBCOVÁ, A., KRAMÁREKOVÁ, H., TREMBOŠ, P., (2019). Impact of the tourism on the development of Piest'any town. In *22. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků.* Brno: Masarykova univerzita, pp. 516-522. ISBN 978-80-210- 268-6. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-9268-2019-65.
- [30] YI-WEI, Z., CHOI, J.G., R. AKHMEDOV, A.R., (2021). The Impacts of Perceived Risks on Information Search and Risk Reduction Strategies: A Study of the Hotel Industry during the COVID-19 Pandemic. *Sustainability*, vol. 13, no. 21, pp. 12221. ISSN 2071-1050. DOI:10.3390/su132112221.
- [31] ZELENKA, J., PÁSKOVÁ, M., (2012). *Výkladový slovník cestovního ruchu.* Praha: Linde Praha. ISBN 978-80-7201-880-2.

Tento príspevok bol vypracovaný v rámci projektu Social and Innovative Platform on Cultural Tourism and its Potential towards Deepening Europeanisation (SPOT, www.SPOTprojectH2020.eu) a túto prácu podporila aj Slovenská agentúra pre výskum a vývoj na základe zmluvy č. APVV-18-0185 /2019-2022 Transformácia využívania kultúrnej krajiny Slovenska a predikcia jej ďalšieho vývoja.